BIOGRAFISCHE NOTITIES BETREFFENDE VERZAMELAARS VOOR HET RIJKSMUSEUM VAN NATUURLIJKE HISTORIE TE LEIDEN. I.

HENDRIK SEVERINUS PEL (1818-1876)

door

L. B. HOLTHUIS

INHOUD

Inleiding (tot de serie) . . . . . .

Hendrik Severinus Pel (1818-1876) 5

I. Leidse tijd (1818-1840) 5

II. Verblijf in West Afrika (1840-1855) 7

A. Voorgeschiedenis 7

B. Chronologisch overzicht van Pel's verblijf in West Afrika 10

C. Pel's verzamelactiviteiten 12

1. Materiaal 12

2. Moeilijkheden bij het verzamelen 14

a. Hulp 14

b. Tijd 14

c. Financiën 14

d. Gezondheid 15

3. De door Pel bezochte vindplaatsen 17

a. Kumasi 17

b. Accra 18

c. Elmina 19

d. Sekondi 20

e. Butri 22

f. Dabocrom 22

III. Terug in Nederland (1851, 1855-1876) 24

IV. Wetenschappelijk belang van Pel's activiteiten 25

A. Pel's eigen publicaties 25

B. Publicaties van anderen 28

V. English summary 29

VI. Geciteerde literatuur 31

INLEIDING

In het algemeen verkrijgt het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie zijn verzamelingen door schenking, aankoop of ruil. Enigszins buiten deze drie categorieën valt het materiaal dat bijeengebracht werd (en nog wordt) door personen die speciaal voor het Museum verzamelen. Sommigen van deze verzamelaars hadden hieraan een volledige taak en werden daarvoor door het Rijk gesalarieerd (zoals de z.g. „Natuurkundige Commissie" die van 1820 tot 1850 in het toenmalige Nederlands Oost Indië werkzaam was; zie Veth, 1879). De meeste anderen evenwel, veelal ambtenaren in overzeese dienst van het Rijk, verzamelden voor het Museum in hun vrije tijd, soms geheel uit eigen initiatief, soms speciaal hiertoe door de overheid aangemoedigd. Zij kregen vaak de door hen gemaakte kosten geheel of gedeeltelijk vergoed. Tot deze categorie van verzamelaars behoorden personen met zeer uiteenlopende werkkringen: medici (zoals Ph. F. von Siebold in Japan, H. B. van Horstok in Zuid Afrika, en E. W. A. Ludeking in Oost Indië), apothekers (zoals H. H. Dieperink in Suriname, en H. Bürger in Japan), consuls (zoals J. F. H. Clifford Cocq van Breugel te Tripoli, L. W. Ruyssenaers in Egypte en J. A. Kruyt te Djeddah), bestuursambtenaren (zoals H. S. Pel in West Afrika, E. S. C. J. W. van Musschenbroek in Oost Indië), zakenlieden (zoals E. Jacobson in Oost Indië), enz. Men zou hier ook de personeelsleden van het Museum zelf toe kunnen rekenen, die in hun vacanties of op dienstreizen materiaal voor de instelling bijeen brachten. Al deze personen hebben zeer veel bijgedragen niet alleen tot de verrijking van onze nationale collecties, maar vooral tot de uitbreiding van de kennis der fauna van het door hen onderzochte gebied. Het is daarom vrij pijnlijk te constateren hoe weinig er over hen in het algemeen bekend is. Vragen betreffende dergelijke verzamelaars door buitenlandse instellingen aan het Leidse Museum gericht, kunnen in het algemeen in eerste instantie slechts zeer oppervlakkig beantwoord worden. Uitvoeriger gegevens worden meestal pas na veel tijdrovend speurwerk gevonden. Hierbij komen vaak verrassende feiten aan het licht, die niet alleen een inzicht geven in de persoon van de verzamelaar en de omstandigheden waaronder hij werkte, maar die in sommige gevallen tevens een aardig tijdsbeeld opleveren.

Het leek ons nuttig de op deze wijze verkregen biografische gegevens betreffende onze verzamelaars door publicatie vast te leggen. Met dit oogmerk is deze serie begonnen, die daarbij tevens bedoeld is om, zij het soms wat laat, blijk te geven van de appreciatie die deze verzamelaars stellig verdienen en in het algemeen tot nu toe niet voldoende ontvangen hebben.

De eerste bijdrage in deze serie betreft de persoon en werkzaamheden

van H. S. Pel. De gegevens over hem zijn grotendeels ontleend aan het archief van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, waar behalve officiële bescheiden betreffende Pel ook een vrij groot aantal brieven van Pel aan de directeur van het museum, C. J. Temminck, en aan de conservator H. Schlegel, bewaard zijn. Verder werden zeer belangwekkende inlichtingen over Pel ontvangen uit het gemeente-archief van Leiden en het Rijksarchief te 's Gravenhage. Mej. Mr. A. J. Versprille, gemeente-archivaris te Leiden, spreek ik graag mijn oprechte dank uit voor vele gegevens betreffende Pel uit de tijd die hij in Leiden doorbracht, zoals de data van zijn geboorte en overlijden, zijn persoonsbeschrijving, familieomstandigheden, enz. Door vriendelijke bemiddeling van Mr. A. E. M. Ribberink, Rijksarchivaris der 2e afdeling, die ik hierbij graag mijn grote erkentelijkheid betuig, verkreeg ik uit het Rijksarchief zeer vele gegevens over Pel's West Afrikaanse tijd, grotendeels geput uit journalen van de gouverneur van onze handelsposten aldaar. Ik dank Dr. J. J. Laarman, Laboratorium voor Parasitologie, Leiden, voor inlichtingen betreffende malaria tropica.

Hendrik Severinus Pel (1818-1876)

I. Leidse tijd (1818-1840)

Hendrik Severinus Pel werd op 30 augustus 1818 te Leiden geboren als zoon van de magazijnmeester Isaac Pel en Adriana Lamberina Hunink. Het gezin Pel was kinderrijk: zoals uit de registers van de national militie blijkt, had Hendrik Severinus tenminste nog vijf broers. Op dertienjarige leeftijd (1 januari 1832) werd H. S. Pel aangesteld als „elève" bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. De toenmalige directeur van het Museum, C. J. Temminck, schreef dan ook terecht in een brief (van 13 mei 1840) aan het Department v. Kolonien dat Pel „zijn vroegste jeugd als kweekeling in het zoologisch laboratorium [= de prepareerafdeling van het Museum] heeft doorgebragt". Nog voor zijn 14e verjaardag werd Pel reeds „handlanger voor de osteologie" en kreeg toen zijn eerste „jaarwedde", *f* 75.—. Hij bleef in de rang van handlanger tot hij op 1 juli 1838 aangesteld werd als preparateur met een jaarsalaris van *f* 100.—.

Een persoonsbeschrijving van Pel, gegeven in het register der nationale militie van het jaar 1837, luidt als volgt: lang 1 m 66,3, blond haar, blauwe ogen, ovaal gezicht, rond voorhoofd, gewone neus, kleine mond, ronde kin [1]).

---

[1]) In een brief van 8 oktober 1847 uit Butri schreef Pel dat hij zijn „daguerrotype portrait" naar huis gezonden had. Pogingen door mij ondernomen om dit of een ander portret van hem op te sporen hadden geen succes ondanks de medewerking die ik

Over zijn karakter schreef Temminck in zijn reeds aangehaalde brief van 1840, dat Pel is „van eene bijzonder ingetogene levenswijs, goed en redelijk van gedrag"; Schlegel schreef in een aan Pel gerichte brief van 31 januari 1860 dat Pel's verblijf van 1832 tot 1840 aan het Museum „de ambtenaren van het Museum steeds in aangename herinnering [bleef], vermits [hij zich] ... door belangeloosheid en door een zeer inschikkelijk karakter, bij ieder hunner bemind en geacht hadt gemaakt". In de stukken betreffende zijn pensionering wordt hij gekarakteriseerd als een ambtenaar die zich „getrouw en ijverig van zijnen pligt heeft gekweten" ('s Gravenhage, 29 augustus 1855).

Blijkbaar had Pel, ondanks het feit dat hij reeds op zo jeugdige leeftijd in dienstbetrekking kwam, goed onderwijs genoten. Temminck schreef hierover als volgt: „zijne onderrigting en beschaving zijn in het algemeen van dien aard, dat ik gerustelijk een ondergeschikt burgerlijk ambt voor hem durf solliciteren, zonder schroom, dat hij de van hem gekoesterde verwachting zal te leur stellen of het in hem gestelde vertrouwen misbruiken". Uit de bewaard gebleven brieven van Pel blijkt dat Temminck het bij het rechte eind had: zij getuigen van een algemene beschaving en zijn, afgezien van enkele fouten, goed gesteld.

Pel had blijkbaar andere verlangens dan zijn gehele leven in het Museum te slijten. Hij bleek er veel voor te voelen als verzamelaar te worden uitgezonden, dit ondanks het feit dat de betrekking van verzamelaar geen sinecure was, vooral als men naar de tropen werd uitgezonden: van de zoologen, tekenaars en preparateurs, die destijds als lid van de z.g. „Natuurkundige Commissie" naar het toenmalige Nederlands Oost Indië uitgezonden waren, overleed daar een schrikbarend hoog percentage, soms zeer kort na hun aankomst. Pel was echter zoals hij zelf schreef „gelukkig van nature nogal niet bevreesd" (brief van 24 augustus 1841) en blijkbaar wel avontuurlijk van aanleg. Temminck, die een goed mensenkenner was, had veel vertrouwen in Pel's kwaliteiten en gaf alle medewerking om diens wensen in vervulling te doen gaan. Toen Temminck in 1838 geruchten ter ore kwamen dat de regering een expeditie wilde uitrusten naar Ashanti in de binnenlanden van het tegenwoordige Ghana, verzocht hij onmiddellijk aan de Minister van Binnenlandse Zaken (brief van 25 maart 1838) om Pel als verzamelaar aan die expeditie te verbinden. Dit verzoek werd echter afgewezen. Door de ontmoedigende resultaten met de hierboven genoemde „Natuurkundige Commissie" was de regering er blijkbaar niet erg meer op gebrand

---

hierbij van de familie Pel mocht ontvangen. Graag spreek ik hier mijn dank uit aan Mr. C. C. Pel te Oegstgeest, en de heren A. Pel te Bloemendaal en J. Pel te Breda voor de door hen verleende hulp.

om dure verzamelaars voor het Museum uit te sturen. Temminck realiseerde zich dit terdege toen hij in 1840 nogmaals een poging ten gunste van Pel ondernam, en in zijn brief van 13 mei aan het Departement van Koloniën schreef hij dan ook: „Ik besef, a priori, de bedenkingen, welke door het gouvernement tegen het opnieuw uitzenden van natuuronderzoekers te regt kunnen worden in het midden gebragt". Hij kwam daarom met een nieuw plan, inhoudende dat Pel, die erg in West Afrika geïnteresseerd was „zonder zijne betrekking tot het Museum te verbreken... tijdelijk met eenig ander civiel ambt naar de kust van Guinea zoude kunnen worden uitgezonden, ten einde alzoo na zijne gewone beroepsplichten te hebben vervuld, zonder verder geldelijk bezwaar voor den lande, zijn vrijen en beschikbaren tijd aan wetenschappelijke onderzoekingen te kunnen besteden. Door zoodanige maatregel zoude het gewenschte op eene gemakkelijke en onkostbare wijze kunnen in het werk gesteld". Dit voorstel viel blijkbaar bij de Minister in goede aarde en Temminck's verzoek werd reeds op 30 mei 1840 ingewilligd met de opmerking dat Pel goed zou doen zich eerst in het boekhouden en andere administratieve werkzaamheden te bekwamen. Bij Koninklijk Besluit no. 69 van 28 juni 1840 werd Pel benoemd tot „Assistent ter Kuste van Guinea" „zulks onder speciaal beding, dat hij, volgens de aanwijzing, hem, door den Directeur van het Museum, te geven, medewerke tot verrijking van hetzelve Museum". Hij kreeg een toelage van *f* 500.— voor zijn wetenschappelijke uitrusting en verder ontving hij *f* 400.— ter bestrijding van de kosten van het verzamelen in Guinea. Verdere gelden konden later worden verstrekt als bleek dat hij van de eerste *f* 400.— een behoorlijk gebruik gemaakt had.

Op 9 oktober 1840 vertrok Pel uit Rotterdam met het fregatschip „Anthony", en kwam op 7 december daar op volgende in St. George d'Elmina aan.

II. Verblijf in West Afrika (1840-1855).

A. Voorgeschiedenis.

Reeds in 1598 stichtte Nederland de eerste van zijn handelsposten of factorijen aan de Goudkust, het tegenwoordige Ghana, en tot 1872 bezat ons land daar steeds een aantal van dergelijke factorijen. Temminck zag in deze langdurige en nauwe handelsrelatie tussen Nederland en de Goudkust een mogelijkheid om ons land te betrekken in het wetenschappelijk onderzoek van dat gebied. Vanaf de oprichting van het Museum in 1820 heeft Temminck alles gedaan om het natuurkundig onderzoek van West Afrika op gang te brengen, doch gedurende de eerste twintig jaren zonder veel succes. In 1822 zou de medicus A. J. Baierlein, die aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie had leren prepareren en er tot verzamelaar was

opgeleid, naar de Goudkust vertrekken als arts van de factorij en tevens als verzamelaar voor het Museum. Temminck had grote verwachtingen van Baierlein, die hem door zijn stafleden H. Boie en H. C. Macklot was aanbevolen. Na een mislukte poging in 1822, verliet Baierlein tenslotte in de zomer van 1823 ons land om via Gravesend na een zeereis van 11 weken in December 1823 in Elmina aan te komen. Op 9 maart 1824 schreef Baierlein vol goede moed een brief aan Temminck, zich er op beroemend dat het z.g. ongezonde klimaat hem weinig deerde. Evenwel, nog geen 8 weken later, op 1 mei 1824, stierf hij als slachtoffer van datzelfde klimaat, zonder noemenswaardige verzamelingen gemaakt te hebben. Temminck trachtte nu gedaan te krijgen dat de arts die Baierlein bij de factorij opvolgde in diens plaats ook het bijeenbrengen van zoologische verzamelingen op zich zou nemen. De kommandeur van de kolonie, de heer Last, droeg Baierlein's verzameluitrusting inderdaad over aan diens opvolger Al. Voet, die in het najaar van 1824 in Guinea aankwam. Doch Voet overleed reeds op 1 februari 1825. Eind 1827 ondernam Temminck een nieuwe poging om de arts van de Nederlandse handelsposten aan de Goudkust geïnteresseerd te krijgen in het maken van verzamelingen. De kommandeur Last schreef daarop in een brief van 15 februari 1828 dat hij de chirurgijn majoor J. Pignari met het onderzoek had belast nadat deze genoegzaam van „eene kwijnende staat van gezondheid" hersteld was. Ook kreeg Temminck een aanbod van een zekere N. B. Groen, „assistent bij de Nederlandsche Bezittingen ter kuste van Guinea" om Pignari bij het verzamelen te helpen. De onbekendheid met prepareren, en de onervarenheid in het verzamelen in het algemeen, maakte dat van de goed bedoelde pogingen van deze heren niets terecht kwam. Op 19 december 1828 poogde Temminck nogmaals een preparateur door de regering naar West Afrika uitgezonden te krijgen. De ministeries van Binnenlandse Zaken en Kolonien gingen serieus op dit verzoek in, maar wezen het tenslotte af als te duur en te weinig zekerheid op succes biedend. Na de hierboven reeds genoemde mislukte poging om Pel in 1838 aan de Ashanti expeditie verbonden te krijgen, mocht Temminck dus, dank zij zijn diplomatie, volharding en kennis van zaken, in 1840 eindelijk de voldoening smaken Pel tenslotte toch naar West Afrika te zien gaan.

In Pel's tijd, zo omstreeks het midden van de vorige eeuw, bezaten zowel Nederland als Engeland en Denemarken een aantal handelsposten of „forten" aan de Goudkust, of „ter kuste van Guinea" zoals het toen in de officiële stukken werd genoemd. Deze forten waren in de 18e eeuw centra van de slavenhandel, doch werden later, na de afschaffing van de slavernij, voor normale handelsdoeleinden gebruikt (o.a. voor de handel in goud). Het waren geen forten in de eigenlijke zin des woords, en de bewapening was

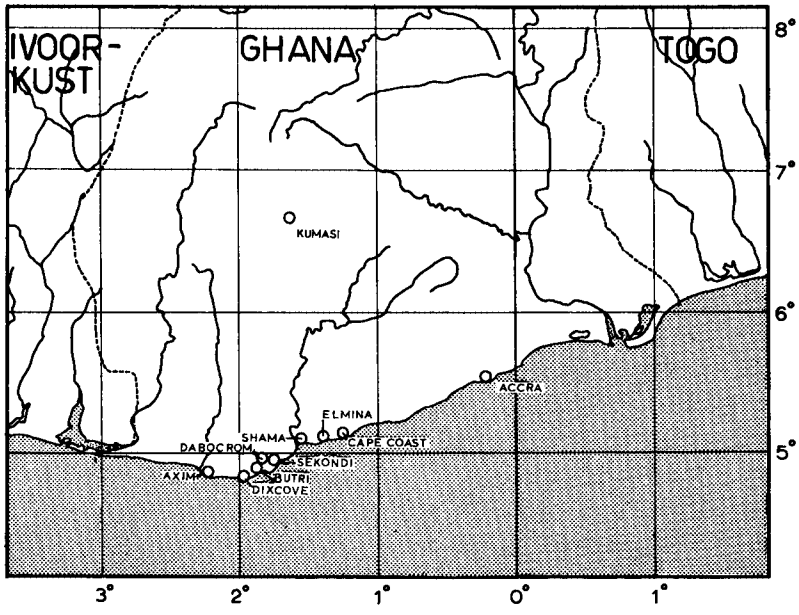

Fig. 1. Zuidelijk deel van Ghana met de in de tekst genoemde plaatsen.

zeer licht. De Nederlandse forten waren niet ons bezit, doch werden gehuurd van de bevolking, de Ashanti, aan wie jaarlijks geschenken werden overhandigd. De Engelsen en Denen, evenwel, hadden hun forten op de bevolking veroverd. Omstreeks 1800 bezat Nederland aan de Goudkust elf forten, Engeland acht en Denemarken vijf. Nadat Nederland in 1867 een aantal forten met Engeland had geruild, waardoor de forten west van Elmina in Nederlandse en die ten oosten ervan in Britse handen waren, deed ons land in 1872 al zijn forten aan Engeland over en trok zich van deze kust terug; de Denen hadden dit reeds in 1850 gedaan.

Pel noemde in een brief van 5 april 1841 zes in gebruik zijnde Nederlandse forten, deze waren van West naar Oost: Axim (fort St. Anthony), Butri (of Boutry; fort Batenstein), Sekondi (of Saccondee; fort Oranje), Shama (of Chama), Elmina (of St. George d'Elmina; fort Koenraadsburg), en Accra (fort Crèvecoeur). Een aantal andere Nederlandse forten (o.a. Hollandia tussen Axim en Butri) was verlaten en geheel vervallen. Alle forten lagen aan de kust. Alle zes behalve Shama, hadden een kommandant; in Shama werd het gezag uitgeoefend door een vice korporaal en één man. De blanke Nederlandse bezetting aan de goudkust bestond in 1841 uit een gouverneur (A. van der Eb, toen 27 jaar oud), een vice gouverneur, twee residenten (een in Accra en een in Axim), twee boekhouders, vier assisten-

ten, een fabriekmeester, een schoolmeester, een militaire kommandant, een tolk, een dokter en drie onderofficieren; alle soldaten waren negers. De assistenten, of assistent-residenten, traden tevens op als kommandanten van de forten.

B. Chronologisch overzicht van Pel's verblijf in West Afrika.

Gedurende de tijd dat hij aan de Goudkust verbleef heeft Pel verschillende standplaatsen gehad. Zover ik kan nagaan is de chronologische volgorde daarvan de volgende:

7 december 1840: aankomst in Elmina, en benoeming tot kommandant van het fort Koenraadsburg te Elmina (salaris *f* 1000.— per jaar).

22 december 1840: eed van trouw afgelegd.

7 december 1840-15 april 1841: Elmina (brief van 10 december 1840).

11 maart-12 april 1841: per kano met vice gouverneur Varlet naar Butri „tot natuurkundige nasporingen"; terugkeer met de Amerikaanse schoener „Edward Burley".

13 april 1841: benoemd tot kommandant van het Fort Oranje te Sekondi (salaris *f* 1000.—).

15 april-29 december 1841: Sekondi (brieven van 5 april (vergissing voor 5 mei?), 24 augustus en september 1841).

3-19 augustus 1841: bezoek aan Elmina.

29 december 1841-17 januari 1842: Elmina (brief van 15 januari 1842).

4 januari 1842: benoemd tot agent voor de werving van neger rekruten te Kumasi.

17 januari-23 februari 1842: tocht van Elmina naar Kumasi en terug; verblijf Kumasi: 27 januari-15 februari (gedrukt verslag over deze reis).

23 februari-8 maart 1842: Elmina.

8 maart 1842: benoemd tot kommandant van fort Batenstein te Butri (salaris *f* 1000.—).

8 maart 1842-28 december 1843: Butri (brieven van 4 april, 1 en 5 juli 1842, 8 en 9 maart 1843).

26 maart-19 april, 13 augustus-8 september, 24 oktober-12 december 1842, 1-13 januari, 12 augustus-25 september 1843: met verlof in Elmina.

7-11 november 1842: met de gouverneur op bezoek bij de Engelse post te Cape Coast (ter bijwoning van een vendutie).

februari en maart 1843: kortstondige bezoeken aan Dabocrom (brief van februari 1843).

28 december 1843-7 januari 1844, 15-23 januari 1844: Elmina (brieven van 28 december 1843, 14(?) januari 1844).

1 januari 1844: benoemd tot resident te Accra (jaarsalaris *f* 1200.—).
7-15 januari 1844: Butri (voor afhandelen van zijn zaken).
23 januari 1844-25 februari 1845: Accra (brief van 31 oktober 1844).
15 mei, 17 en 18 augustus, 11 september 1844, 19 en 23 januari, 15 en 25 februari 1845: bezoeken aan Elmina. De juiste lengte van deze bezoeken is mij niet bekend: 15 mei 1844 is een aankomst datum, op 17 en 18 augustus werd Pel genoemd als ziek te Elmina, op 11 september was hij belast met dienst op het fort Koenraadsburg tijdens moeilijkheden met de bevolking. Op 19 januari 1845 meldde het journaal „De Resident ad Interim H. S. Pel is nog steeds hier". Gezien de bovenvermelde brief uit Accra van 31 oktober 1844 is Pel tussen 15 mei 1844 en januari 1845 toch minstens eenmaal in Accra geweest.
15-25 februari 1845: met de gouverneur A. van der Eb naar Sekondi en Dabocrom.
25 februari 1845: benoemd tot boekhouder-secretaris ad interim te Elmina (salaris *f* 2400.— per jaar).
25 februari 1845-7 september 1847: Elmina (brief van 20 juni 1845).
3-11 augustus 1847: tocht naar Dabocrom.
3 september 1847: benoemd tot resident te Butri en kommandant van Fort Batenstein (salaris *f* 1200.— per jaar).
7 september 1847-begin november 1850: Butri en Dabocrom (brieven van Butri: 8 en 9 oktober 1847, 1 augustus 1848, 9 en 10 maart 1849, 7 mei 1850; van Dabocrom: 27 september en 2 oktober 1849).
13 mei-5 juli 1848: bezoek aan Elmina (brief van 24 juni 1848).
18 november 1848: benoemd tot kommandant van Dabocrom met behoud van de functie van resident van Butri en kommandant van Fort Batenstein.
13 mei-5 juli 1848, november 1849: bezoeken aan Elmina, wellicht nog meer dan deze twee (brief van 29 november 1849).
begin november-31 december 1850: reis naar Nederland.
31 december 1850-5 november 1851: verlof in Nederland (zie jaarverslag 1852-1853 van Rijksmuseum van Natuurlijke Historie).
5 november 1851-± januari 1852: terugreis naar West Afrika.
± januari 1852-maart 1855: Elmina (brieven van 14 juni 1854, 18 januari 1855).
17 maart 1853: benoemd tot Boekhouder en Officier van Justitie, tevens belast met de functies van Secretaris en Kassier.
maart 1855: vertrek naar Nederland.
20 mei 1855: aankomst in Nederland.
1 september 1855: gepensioneerd bij Koninklijk Besluit no. 41.

Blijkbaar kon Pel vrij veel reizen, zoals blijkt uit zijn vele en vaak lange

bezoeken aan Elmina in de periode dat hij te Butri en Accra zetelde. In zijn brief van 24 augustus 1841 uit Sekondi vermeldde hij zijn bezoeken aan Butri en aan het Engelse fort Dixcove (tussen Axim en Butri, gelegen op 4° 49′ N 1° 59′ W), terwijl hij blijkbaar ook andere Engelse posten, zoals Cape Coast (5° 10′ N 1° 13′ W), bezocht (1842).

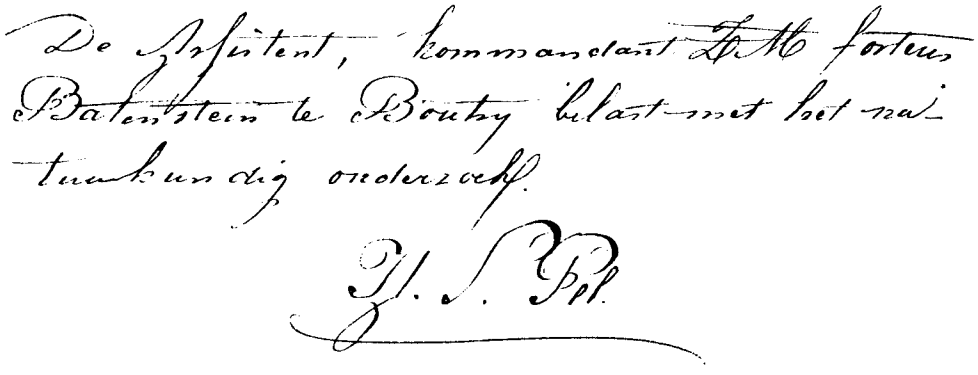

Fig. 2. Ondertekening van H. S. Pel's brief van 5 juli 1842 uit Butri.

C. Pel's verzamelactiviteiten.

1. Materiaal. — Pel was in de eerste plaats geïnteresseerd in Vertebraten. Vooral vogels en zoogdieren hadden zijn belangstelling, hoewel ook reptielen en vissen herhaaldelijk in zijn brieven genoemd worden. Dat dit niet alleen veroorzaakt werd door het feit dat de brieven die wij bezitten aan Temminck en Schlegel gericht zijn, die beiden in Vertebraten gespecialiseerd waren, blijkt wel uit Pel's opmerking in zijn brief aan Schlegel van februari 1843 uit Dabocrom: „Over Insecten kan ik hem [W. de Haan, conservator der Evertebraten van het Museum] niets melden, daar ik er helaas niets van weet. UEd. weet van mijn ambitie voor dat vak. Wanneer ik hier met mijn geweer rondloop, dan weet ik waarvoor ik hier ben, doch aan een kapellen netje heb ik een wezenlijke hekel". In dezelfde brief schreef hij dat hij zou beginnen met het vangen van vlinders „(echter moet ik bekennen niet met groote lust)", en dat hij dan zijn geweer thuis zou moeten laten, daar er anders niets van zou komen. Toch waren ook zijn collecties Evertebrata niet onbelangrijk. In het jaarverslag 1851-1852 van het Museum wordt gezegd „De menigvuldige nieuwe soorten van ongewervelde dieren die hij slechts als ter loops verzamelde, geven reeds aan zijne bezendingen groote waarde". De conservator J. A. Herklots verduidelijkte dat voor dit verslag met de opmerking „200 waren onder de 29 door hem verzamelde soorten Crustacea 12 nieuwe". Herklots maakte de Crustacea collecties van Pel tot

onderwerp van zijn dissertatie, die de eerste belangrijke bijdrage werd tot de kennis van de Westafrikaanse Decapoda en Stomatopoda (Herklots, 1851). Ook Mollusken stuurde Pel naar Nederland (Horst & Schepman, 1894-1908, noemden 23 soorten Prosobranchia door Pel verzameld) en ondanks zijn afkeer van „een kapellen netje" en ondanks het feit dat zijn eerste collectie insecten door vocht te gronde ging, heeft Pel toch ook bijgedragen tot de vermeerdering der Insecten collectie van het Museum.

Maar zijn belangrijkste verzamelingen betroffen toch de Vertebrata en voornamelijk vogels en zoogdieren. Pel was een verwoed jager: „Het is echter een groot genot een aap uit een boom te zien nederploffen en Uzelve [d.i. Schlegel] zoude U zeker ook bij een dergelijke jagt amuseeren. Over mijn schieten ben ik tegenwoordig zeer tevreden, hetwelk mij nu ook wel te pas komt, daar ik grootendeels alles zelf moet schieten" (brief van februari 1843). Dat de terreingesteldheid het verzamelen vaak bemoeilijkte blijkt wel uit de volgende opmerking uit dezelfde brief: „Geregeld goed bosch gaat nu nog, doch dat kreupelgewas daar is het mij geheel en al onmogelijk om door te komen, hoe dikwijls ik zulks al geprobeerd heb, altijd had ik mijn gezigt en handen opengehaald, zonder van mijne kleederen te spreken, en de negerjagers welken nu geheel nakend zijn, kwetsen zich nimmer". In 1851 publiceerde Pel (1851b) een uitvoerig populair artikel over de jacht aan de Goudkust, waarin hij op onderhoudende wijze zijn ervaringen als jager beschreef.

Ook vissen hadden Pel's aandacht: „van de zeevisschen zond ik reeds bijna alle gewoonlijk hier voorkomende soorten" .... „Ik ben niet in de gelegenheid riviervisschen te verzamelen" (brief uit Butri van 10 maart 1849). Het verzamelen van vissen is echter duur daar het veel alcohol (rum) eist, die vaak ververst moet worden.

In totaal ontving het Museum, voor zover nu nog is na te gaan, de volgende zendingen van Pel:

no.	verstuurd uit	datum verscheping	datum ontvangst	samenstelling
1	Sekondi	15 januari 1842	juli 1842	2 kisten 3 vaten
2	Butri	12 maart 1843	juli 1843	3 kisten 3 vaten
3	Accra	21 oktober 1844	5 juli 1845	2 kisten 3 vaten
4	Butri	9 oktober 1847	februari 1848	2 kisten 2 vaten
5	Butri	8 maart 1849	... 1849	3 kisten 2 vaten
6	Dabocrom	2 oktober 1849	december 1849	3 kisten 2 vaten
7	Butri	7 mei 1850	... 1850	5 kisten 1 vat
8	Butri	november 1850	31 december 1850	4 colli
9?	Elmina?	 1852	11 februari 1853	3 colli
10?	Elmina	18 januari 1855	... 1855	2 kistjes

Pel's behandeling van het materiaal was uitstekend. Temminck roemde dit reeds in het jaarverslag 1843-1844: „De Naturalien, welke wij hem te danken hebben, zijn menigvuldig in getal, keurig van behandeling en preparatie, kostbaar door nieuwheid en zeldzaamheid". Na ruim 120 jaar kunnen we dit volledig beamen: zowel het droge, als het op alcohol bewaarde materiaal, van Vertebrata zowel als van Evertebrata, is veelal nog in prima conditie.

2. Moeilijkheden bij het verzamelen. — a. Hulp. Pel was voor het maken der collecties geheel op zichzelf aangewezen, of zoals het jaarverslag van 1847 t/m 1850 van het Museum zegt: „zonder enige hulp — alle werkzaamheden, aan 't verzamelen, en prepareren van Naturalien verbonden, eigenhandig moetende verrigten". Ook uit Pel's brieven blijkt dat hij meestal zeer weinig hulp van de bevolking had: „Op de inwoners [van Butri] zelve is volstrekt niet te rekenen, wat ik hun beloof, ze brengen mij niets, moeyelijk is iets bij hunne verregaande luiheid te vergelijken" (Butri, 5 juli 1842). Doch een ander geluid kwam van hem uit Dabocrom (februari 1843) „Wel is er niet veel te jagen, doch de negers brengen mij nog al eens wat". Insecten worden door de negers „zo ellendig gehavend" dat ze onbruikbaar zijn, „torren gaat nog, doch kapellen volstrekt niet"; en hij zal ze dus zelf moeten vangen.

b. Tijd. Een andere handicap was het gebrek aan tijd. Al het verzamelen moest in Pel's vrije tijd gebeuren; hoe langer hij in West Afrika was hoe verantwoordelijker zijn positie werd en hoe minder vrije tijd beschikbaar kwam. Hierbij komt nog dat in 1842 het salaris der ambtenaren (Pel verdiende toen *f* 1000.— per jaar) gekort werd (bij Pel tot *f* 900.—), waarvoor zij als compensatie het recht kregen op eigen handel. Deze bijverdiensten moesten echter in de vrije tijd verkregen worden, hetgeen Pel natuurlijk ook weer voor een dilemma plaatste. Dat hij desondanks door bleef verzamelen pleit in sterke mate voor hem.

c. Financiën. Ook financieel waren er vaak beletselen voor het verzamelen. Zoals reeds boven werd uiteengezet kreeg Pel bij zijn vertrek *f* 500.— voor uitrustingskosten en *f* 400.— voor het bestrijden van de eerste kosten van verzamelen. Wanneer deze *f* 400.— verbruikt waren kon een nieuwe som aangevraagd worden. Op 26 juli 1843, op 18 februari 1848, op 27 maart 1851 en op 13 maart 1853 heeft Pel telkens opnieuw *f* 400.— ontvangen. Een verzoek van Temminck om hem in 1843 *f* 1000.— te geven is van de hand gewezen (jaarverslag 1843-1844). De uitermate belangrijke collecties hebben het Rijk dus in totaal *f* 2500.— gekost. Schlegel (brief aan Pel van 31 januari 1860) schatte „de verzameling, waarmede het Museum door UEG.

verrijkt is geworden op eene geldswaarde van *f* 20.000 . . . daar gelaten nog de waarde die zij voor de wetenschap heeft".

Van de uitgaven door Pel gedaan voor het verkrijgen van materiaal hebben wij over de eerste acht jaren een overzicht per kwartaal, dat interessant genoeg is om hier in zijn geheel gereproduceerd te worden, daar het ook duidelijk de actieve en minder actieve perioden aangeeft.

1841	1e kwartaal	*f* 14.70		1845	1e kwartaal	*f* 26.32^5	
	2e „	30.55			2e „	17.49	
	3e „	10.61			3e „	14.05^5	
	4e „	30.01^5			4e „	4.95	
			85.87^5				61.82
1842	1e kwartaal	*f* 147.25		1846	1e kwartaal	*f* 9.36^5	
	2e „	28.30			2e „	6.36	
	3e „	35.90			3e „	2.48^5	
	4e „	47.25			4e „	13.43	
			258.70				31.64
1843	1e kwartaal	*f* 46.68		1847	1e kwartaal	*f* 4.67	
	2e „	33.20			2e „	14.05	
	3e „	14.25			3e „	13.15^5	
	4e „	29.88			4e „	52.08	
			124.01				83.95^5
1844	1e kwartaal	*f* 32.81^5		1848	1e kwartaal	*f* 35.52	
	2e „	21.88			2e „	29.32	
	3e „	18.13^5			3e „	33.52	
	4e „	30.43			4e „	66.44^5	
			103.26				164.80^5

Wat de prijzen betreft die Pel voor zijn materiaal betaalde, enkele hiervan zijn bekend gebleven. Zo kostten vogels en slangen hem ca. *f* 0.50, een krokodilletje *f* 0.90, doch een goliath kever *f* 2.50.

De sommen die door Pel werden uitgegeven waren niet alleen voor aankoop van dieren bestemd doch ook voor alcohol, kisten, vaten, e.d., en voor het betalen van diensten zoals eens een bedrag van *f* 8.— „aan de rimadoors [= roeiers] voor verschillende tochten per kano met mij op de rivier om te jagen". Pel's verzoek (februari 1843) om een jaarlijkse toelage van *f* 400.— werd niet ingewilligd. Dit geld zou hem „in staat kunnen stellen om een klein reisje binnenslands te kunnen ondernemen, daar ik hiertoe van den Gouverneur alhier, wel voor drie of vier maanden verlof zoude kunnen bekomen. Mij dunkt niet anders of dit zoude interessant kunnen zijn". Van deze wensdromen kwam evenwel niets.

d. Gezondheid. Van alle factoren die de verzamelactiviteiten aan de

Goudkust beïnvloedden was de gezondheid wel de belangrijkste. Pel had blijkbaar een ijzersterk gestel dat het hem mogelijk maakte 15 jaar in het ongezonde klimaat van West Afrika door te brengen, er alle ziekten de baas te blijven en daarbij nog de energie te vinden om zijn verzamelingen te maken. Hoe gevaarlijk de Goudkust toen was voor nieuw aangekomen blanken blijkt uit de volgende laconieke zinsnede uit Pel's brief van 10 maart 1849: „het afgelopen jaar [is] zeer ongunstig geweest voor de ambtenaren, van de vier welke er in dat jaar uitkwamen stierven er drie, eigenlijk moest het Ministerie altijd een dubbel stel ambtenaren zenden aangezien ik het nog nooit compleet gekend heb, en het nimmer zal worden, want immer kan men op het verlies van $^2/_3$ rekenen". En in zijn brief van 20 juni 1845: „Het personeel der onlangs uitgekomen goudgraverij is nagenoeg geheel uitgestorven, daar van den directeur, drie ingenieurs en negen mijnwerkers, alleen nog den directeur met eenen Ingenieur overig is. Zij allen overleden in het tijdverloop van vijf maanden". Het feit dat de meeste nieuwelingen spoedig na aankomst ziek werden en stierven, was zo bekend dat Temminck het volgende zakelijke, maar naar onze begrippen wat harteloze, antwoord gaf op een vraag van de Minister van Binnenlandse Zaken betreffende uitrustingskosten van uit te zenden verzamelaars: „De ondervinding toch heeft geleerd, hoe weinig men in dat gevaarlijke klimaat op het behoud van den ondernemer rekenen mag, en hoe moeyelijk het is, om bij het over lijden van denzulken, geschikte menschen te vinden, die zich insgelijks aan deze hagchelijke onderneming willen of durven wagen" (brief 16 maart 1829). Hij adviseerde daarom de uitrusting zo gering mogelijk te houden; als de verzamelaar („ondernemer" van het waagstuk) het klimaat bleek te doorstaan kon later meer verzamelmateriaal gezonden worden. Ook Pel werd, op 7 januari 1841, dus binnen een maand na zijn aankomst door de gevreesde „landziekte" (malaria tropica) aangetast, waar hij echter, na een ziekte van ± 6 weken, goed doorheen kwam. Doch ook gedurende de rest van zijn verblijf was zijn gezondheid vaak verre van goed. Op 4 april 1842 schreef hij „Gedurig heb ik ook aan koortsen gesukkeld welke mij maar niet schijnen te willen verlaten". Dat jaar werd het echter beter, en hij was gedurende 1842 vrijwel geheel koortsvrij. In augustus 1844 meldde het journaal van de gouverneur dat Pel zeer zwaar verkouden was en in januari 1845 dat hij „souffreert zeer aan bloedzweren". Ook later worden in het journaal koortsaanvallen van Pel gemeld. Op 10 maart 1849 schreef Pel „ik ben nu vrij wel, doch heb zo wat een half jaar vrij erg gesukkeld, voornamelijk aan dyarrhoe met beginselen van dysenterie". In september 1849 meldde hij uit Dabocrom dat zijn „gezondheid op het ogenblik tamelijk wel [is], toch souffreer ik hier meer dan elders" en merkte op dat hij in zijn 9-jarig

verblijf in Afrika uiterlijk wel 25 jaar ouder geworden was. Hij ging in 1850 dan ook met ziekte-verlof naar Nederland en werd na zijn terugkeer in West Afrika weer zo zwaar ziek dat voor zijn leven gevreesd werd. Zijn naar verhouding redelijk goede gezondheid schreef hij toe aan zijn sobere levenswijze in Nederland en Afrika en aan het feit dat hij zich tweemaal per dag baadde „met koud water, niet zoo als men zulks in Holland gewoon is de handen en het gezicht, doch geheel en al en geen water gespaard... en dan het bezigen van lemmetjes of limoentjes, steeds gebruik ik een zestal van die dingetjes bij het wasschen, waarmede ik mij dan inwrijf". Een broer van hem, A. Pel, die in 1841 als officier van gezondheid naar Guinea kwam (brief van 24 augustus 1841) was blijkbaar niet tegen het klimaat bestand en stierf in begin 1842.

Ook Temminck realiseerde zich ten volle dat Pel's gezondheid een der belangrijkste factoren voor zijn succes als verzamelaar was. In het jaarverslag 1843-1844 schreef hij: „Guinea's natuur en hare voortbrengselen zijn nooit grondig onderzocht; wie er zich aan heeft durven wagen, is gestorven, alvorens de bewijzen te hebben kunnen leveren van lust en bekwaamheid. De Heer Pel is de eerste uitzondering op deze regel, want ook zijne gezondheid schijnt tegen het verderfelijke klimaat bestand te blijven".

Men kan niet nalaten zich te verwonderen over de laconieke, vrijwel cynische wijze waarop de sterfte van de blanken aan de Goudkust besproken werd zowel door mensen hier te lande, zoals Temminck, van wie wij zeer wel weten dat het lot van zijn mensen hem zeer ter harte ging, als door degenen die in deze ongunstige omstandigheden verbleven, zoals Pel zelf. En men kan niet dan bewondering hebben voor de moed van mensen als Pel die met open oog deze gevaren tegemoet traden en ondergingen, uitsluitend ter wille van hun liefde voor hun vak (gemengd met wat zin voor avontuur) en men kan zijn opmerking, dat hij „gelukkig van nature nog al niet bevreesd" was, volledig beamen.

3. De door Pel bezochte vindplaatsen. — Een andere factor die het succes van Pel's verzamelen beïnvloedde was de aard van zijn standplaatsen. Sommige hiervan waren veel beter geschikt tot het bijeenbrengen van collecties dan andere. Zij zullen hier daarom afzonderlijk besproken worden, eerst Kumasi, de enige plaats in het binnenland die Pel bezocht, daarna de kustplaatsen van oost naar west.

a. Kumasi (= Coomassie, = Comassie), 6°45'N 1°35'W (27 januari-15 februari 1842). In januari 1842 werd Pel benoemd tot agent voor „de werving van neger rekruten voor den dienst van de Indien" te Kumasi, dat hij meestal als Coomassie aanduidde, de in het binnenland gelegen hoofdstad

van het Ashantijnsche rijk. Deze benoeming is stellig het resultaat van zijn eigen bemoeiingen en vooral van die van Temminck. Beiden hadden grote verwachtingen van de rijkdom aan materiaal die in het binnenland te verkrijgen zou zijn, en van het begin van hun correspondentie af wordt Kumasi door Pel en Temminck als een soort luilekkerland genoemd. Aangezien wij daar evenwel geen handelspost bezaten, was het niet gemakkelijk er als ambtenaar op rijkskosten te komen. Blijkbaar heeft Temminck's diplomatie ook hier weer een oplossing gevonden. Op 17 januari 1842 verliet Pel te voet Elmina om tien dagen later te Kumasi aan te komen. Doch deze reis, waarvan hij zich zoveel voorgesteld had, werd een grote teleurstelling. Op 7 februari reeds werd hij teruggeroepen daar de post van wervingsagent werd opgeheven en het werven van negersoldaten was gestaakt. Diep teleurgesteld, „zonder iets verzameld te kunnen hebben" (brief van 4 april 1842), keerde hij op 15 februari naar Elmina terug waar hij op 23 februari aankwam. Alle moeite en de aanmerkelijke kosten die hij had moeten maken waren vergeefs geweest. Hij gaf de hoop op ooit nog in het binnenland te kunnen verzamelen, maar merkte toch op dat de fauna er niet zo rijk was als hij zich had voorgesteld: „Geene betrekking dus meer bestaande welke het verblijf van eenen ambtenaar te Coomassie noodzakelijk maakt zoo geloof ik [dat] wij dus geheel van een natuurkundig onderzoek van dat land kunnen afzien. Voor de wetenschappen is het wezenlijk een groot verlies, alhoewel dan ook de voortbrengselen, te oordelen naar het kort verblijf aldaar, niet zoo aanmerkelijk zijn als ik vroeger dacht". Over de reis naar Kumasi publiceerde Pel in december 1843 een reisverslag. Dit verslag, getiteld „Aanteekeningen gehouden op eene reis van St. George Delmina naar Comassie, hoofdstad van het Ashantijnsche Rijk, en gedurende een kort verblijf aldaar", zou volgens de overdruk die ik hiervan gezien heb gepubliceerd zijn in het tijdschrift „Bijdragen voor Land- en Volkenkunde". Van dit tijdschrift wordt nergens gewag gemaakt en het is waarschijnlijk nooit als zodanig uitgekomen. Waarschijnlijk was Pel's artikel bedoeld voor het eerste nummer en is wel gedrukt en verspreid als overdruk, maar niet als nummer of deel van een tijdschrift. In het archief van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bevindt zich een aantekening dat in december 1843 het „reisjournaal van den assistent H. S. Pel naar Comassie & Ashanty gepubliceerd" werd. De zoologische verzamelresultaten van deze reis zijn, zoals Pel zelf aangeeft, nihil.

b. Accra, 5°33'N 0°15'W (23 januari 1844-25 februari 1845, met vele lange onderbrekingen voor bezoeken aan Elmina). Accra, met het Nederlandse fort Crèvecoeur, is gelegen in het oostelijk deel van de zuidkust van het tegenwoordige Ghana, waar het nu de hoofdstad van is. Pel, die als

assistent naar de Goudkust kwam, werd in februari 1844 bevorderd tot resident met als eerste standplaats Accra. Hier kon hij relatief weinig verzamelen, hij schreef (31 oktober 1847) dan ook dat zijn zending uit Accra „niet zoo belangrijk [is] als mijne voorgaande zending, de reden is daarvan te zoeken in mijn voor dat vak [verzamelen] tegenwoordige ongelukkige verblijfplaats. Het Ahantasche land [= westelijke deel van de Goudkust] is tot het verkrijgen van voorwerpen beter geschikt". Ook klaagde Pel in deze brief over gebrek aan tijd „daar de nabijheid van het Engelsche Fort St. James en het Deensche fort Christiaansborg mij met de gedurige negerpalabbers [= geschillen onder de negerbevolking waar Pel als rechter uitspraak over moest doen] veele bezigheden verschaffen". Toch stuurde hij in deze tijd een zending naar Nederland.

c. Elmina (= St. George d'Elmina, = St. George del Mina), 5°09'N 1°19'W (7 december 1840-11 maart 1841, 12-15 april, 3-19 augustus 1841, 29 december 1841-17 januari 1842, 23 februari-8 maart, 26 maart-19 april, 13 augustus-8 september, 24 oktober-12 december 1842, 1-13 januari, 12 augustus-25 september 1843, 28 december 1843-7 januari 1844, 15-23 januari 1844, 15 mei, 17 en 18 augustus, 11 september 1844, 19-23 januari, 15 februari 1845, 25 februari 1845-7 september 1847, 13 mei-5 juli 1848, november 1849, november 1850, ca. januari 1852-maart 1855). In Pel's tijd was Elmina, met het Nederlandse fort Koenraadsburg op de heuvel St. Jago gelegen, de belangrijkste nederzetting aan de Goudkust, en hier zetelde dan ook het Nederlandse bestuur. Tegenwoordig is Elmina van vrijwel geen betekenis en het is nauwelijks op moderne kaarten aangegeven. Bij zijn aankomst in Guinea, op 7 december 1840, werd Pel benoemd tot kommandant van het fort Koenraadsburg. Hij bleef dit tot 13 april 1841, maar werd op 7 januari 1841 getroffen door de z.g. „landziekte" (malaria tropica) die hem ruim 6 weken op non-actief stelde. Kort daarna, op 13 april 1841, werd hij overgeplaatst. Tijdens de eerste maand van zijn verblijf te Elmina maakte hij behoorlijke verzamelingen, vooral van vogels, doch ook van reptielen en van enkele insecten (de laatste gingen echter door vochtwerking verloren). Op 25 februari 1845 werd Pel als boekhouder-secretaris ad interim weer te Elmina geplaatst. Hoewel hieruit blijkt hoezeer hij gewaardeerd werd, was het hem toch niet erg aangenaam, daar „mijne vierledige betrekking van Boekhouder, Fiscaal, Secretaris en Kassier [mij belette] mij voor het Museum te occuperen" (brief van 8 oktober 1847). Hij bleef op deze post tot september 1847. Zover kan worden nagegaan was Pel na terugkeer van zijn Nederlands verlof in januari 1852 tot aan het einde van zijn verblijf aan de Goudkust (maart 1855) steeds te Elmina gestationneerd. Ook bracht hij in de tijd die hij in Accra, Sekondi of Butri

gestationneerd was vele kortere of langere verlofperioden in Elmina door. Was Pel niet erg over Accra als verzamelterrein te spreken, nog minder was dit het geval met Elmina: „Ik moet mij dus vergenoegen met hetgeen de omstreken van Elmina opleveren, doch dat is jammerlijk weinig en bepaalt zich hoofdzakelijk tot enige slangen, kleine vogels, enz." (20 juni 1845), en „de tijd welke ik te Elmina doorbragt kan ik genoegzaam als verloren beschouwen" (8 oktober 1847), „Elmina levert niets op" (14 juni 1854). Het feit dat zijn brieven steeds pessimistischer klinken wordt natuurlijk veroorzaakt doordat zijn positie steeds verantwoordelijker werd en meer tijd in beslag nam, zodat voor verzamelen minder tijd overbleef. Voor vissen was Elmina blijkbaar beter dan Butri: „Gedurende een kort verblijf te Elmina heb ik ook weder eenige visschen verzameld, daar op mijn verblijf te Butri in het geheel niet gevischt wordt zoo moet ik zulks waarnemen wanneer ik mij te Elmina bevind" (februari 1843). De schaarste aan vogels om Elmina weet Pel ook aan het feit dat vrijwel alle negers geweren hadden en er veel mee schoten, hoewel zij „over het algemeen geene jagers" waren (24 augustus 1841). Blijkbaar kocht Pel tijdens zijn tweede verblijf aan de Goudkust veel materiaal, daar hij toen tweemaal een subsidie van *f* 400.— kreeg en minstens twee zendingen naar Nederland verstuurde.

d. Sekondi (= Saccondée), 4° 59′ N 1° 43′ W (15 april-29 december 1841, 15-25 februari 1845). Deze plaats die door Pel meestal aangeduid werd als Saccondée is tegenwoordig een vrij belangrijke stad. Pel kwam hier als kommandant van het Nederlandse fort Oranje, zijn eerste belangrijke verantwoordelijke post, die wel een grote overgang voor hem vormde na zijn museumwerkzaamheden. Hij schreef dan ook (24 augustus 1841) dat het: „voor mij in den beginne zeer vreemd was, behoef ik U niet te zeggen, eene verantwoording als deze heb ik nooit op mij gehad, honderde kleine zaken behoeven nu mijn attentie." „dat ik zelfs rechter ben zult gij zeker U niet kunnen verbeelden en echter is dit zoo. De negers zijn namelijk verpligt hunne palabbers of geschillen voor den kommandant te brengen, ik deze functie bekleedende ben dus verplicht uitspraak over hun feilen te doen, bestraf of beboet hen". Voor reparaties van het fort moet hij zelf zorgen en zelfs de kalk hiervoor moet hij laten branden (brief van 24 augustus 1841 aan Schlegel). In deze brief toonde Pel ook meer waardering voor de negers van Sekondi dan voor die van Elmina. Hij schreef dit toe aan het feit dat die van Elmina „meer gewoon zijn met Europeaanen omtegaan, daar door dan ook meer brutaal en slechter zijn, dat de negers zuipers waren, wist ik reeds vroeger, doch zoo erg had ik mij nooit kunnen verbeelden, afzetters in de hoogste graad en dieven, dit is echter een gewoon gebrek van hun.... Hunne ligchaamsgestalten zijn over het algemeen zeer goed gevormd en

meest allen forsch gespierd, de vrouwen over het algemeen zijn naar evenredigheid minder welgemaakt, dit neemt echter niet weg er tamelijk goede gezichten onder te vinden zijn". Ook prees hij de reinheid van de negers op hun lichaam „nooit zullen zij verzuimen zich twee keeren daags te wasschen en wel geheel en al". De behuizing komt er minder goed af: „hoe wonderlijk en smerig [het er] in een negerwoning uitziet kan ik U niet beschrijven". Het is duidelijk de beschrijving door een eenvoudig man die overweldigd wordt door al het nieuwe waar hij nog niet aan gewend is. Hij schreef zelf (alweer in de brief van 24 augustus 1841): „Ik behoef U niet te zeggen dat ik over hunne zoogenaamde costumes [= gewoonten] in den beginne zeer gelagchen het". Hij gaf daarna een beschrijving van het jaarfeest dat toen juist gehouden werd: „op dit oogenblik zelf .... verdoof ik van het geraas der trommen en andere ellendige muziekinstrumenten, het is namelijk Cuntoem .... zoveel als kermis, daar brengen zij mij een visite en springen, dansen en schreeuwen op de plaats van het fort ieder om het harst .... omhangen met takken en biezen .... ieder heeft veel van een wandelend prieeltje". De negers van Sekondi zijn, veel meer dan die van Elmina, jagers. „Er is wel nergens aan de kust eenen neger welke geen geweer heeft tot de kleinste jongen toe, hunne lading is buitengewoon sterk. .".

Over zijn eigen leven weten we weinig. In zijn boven aangehaalde brief staat: „Dat mijne levenswijs ook geheel anders dan in Europa is is zeer natuurlijk, wanneer ik nu niet zelf voor de pot zorg krijg ik niet, wel heeft men jongens welke hetzelve gereedmaken...; heeft men een vrouw dan doet deze het, doch daar ik nu niet van zoo eene voorzien ben, moet ik het zelf doen". Zijn oordeel over de zwarte dames was niet zeer vleiend: „Ik kan U verzekeren dat die tapoeyerinnen mij tot nog toe niet bevallen, meestal veel verbeelding en zeer brutaal, echter zijn dezelven zeer goedkoop te krijgen. Men gaat naar de Vader of moeder, vraagt dezelve, hetgeen echter aan een blanke nooit geweigerd wordt, betaald voor dezelve 1 goud, *f* 40,00 en men neemt ze mede naar huis, dit noemt men kulissaren. Naar de wetten des lands is dit huwelijk wettig, echter neemt zulks niet weg, men dezelve wegstuurt wanneer ze niet meer bevalt. Zelf de grootste kooplieden verkopen hunne dochters bij voorbeeld den Heere Bartels een der eerste kooplieden van Elmina en welke meer dan een millioen bezit verkoopt deszelfs dochter voor 40 gulden. Hunne zoons worden naar Engeland en Holland gezonden ontvangen eene Europeesche opvoeding, en de dochters worden niet geteld". Het voedsel der Europeanen werd hoofdzakelijk uit Europa ingevoerd, van de inheemse producten gebruikte men „vleesch, verschillende soorten groenten, yams, kool, zeekoraal (hier zoogenaamd, hetzelve zijn kleine dikke blaadjes doch groeijen aan het strand), ook pisang, welke aan reepen gesneden

en gebakken zeer smakelijk is, verder bakoven, een soort van pisang, vruchten, ananas, papaai, oranjeappelen en vele anderen, en overvloed van visch".

De meeste van Pel's brieven zijn grotendeels aan zoologische waarnemingen gewijd. Aan zoologica leverde Sekondi veel meer interessante zaken op dan Elmina en Accra.

e. Butri (= Boutry), 4° 50′ N 1° 56′ W (11 maart-12 april 1841, 8 maart 1842-28 december 1843, 7-15 januari 1844, 3 september 1847-begin november 1850). Een gedeelte van de tijd dat hij kommandant (of resident) van Butri was heeft Pel in Dabocrom (zie hieronder), waarvan hij op 18 november 1848 tot kommandant benoemd werd, doorgebracht. Het is niet meer na te gaan welk deel van de tijd hij in Butri en welk in Dabocrom verbleef; het is echter zeer waarschijnlijk dat hij voor januari 1849 meest in Butri was en daarna in Dabocrom. Butri, dat Pel steeds als Boutry schreef, is op het ogenblik zo onbelangrijk, dat het vrijwel op geen moderne kaart te vinden is. Het ligt in het lage kustgebied iets O. van Dixcove; de Butri rivier mondt hier in zee uit. Na Elmina is Butri de standplaats waar Pel het langst geweest is. Van Butri (en Dabocrom) komt dan ook het grootste deel van zijn verzamelingen (zes van de tien zendingen). Op 9 oktober 1847 beschreef hij Butri als „het gunstigste terrein" en „waar ik hoop als vroeger mijne onderzoekingen de gunstigste resultaten mogen opleveren". Wat de uitgestrektheid van het door hem onderzochte gebied betreft schreef hij (5 juli 1842): „Mijne jagttogten strekken zich niet verder dan twee, drie uuren in de omstreken van mijne residentie [Butri] uit" en (augustus 1841) „De Boutry rivier ben ik een paar uuren op geweest", dit laatste was dus toen hij nog in Sekondi zat. Blijkbaar ging hij ook later de rivier op, meestal per kano met een aantal roeiers (rimadoors). De Butri rivier is een kleine stroom die grotendeels door eb en vloed beïnvloed wordt, met mangroven langs de oevers. Zo schreef Pel op 10 maart 1849 uit Butri: „Ik ben niet in de gelegenheid rivier visschen te verzamelen, het ontbreekt hier aan groote rivieren, dewelke zich in mijne nabijheid bevinden zijn zo klein dat het water met de vloed voor het grootste gedeelte brak wordt, aan de monding wordt dus bijna niet dan zeevisch gevangen...". En op 4 april 1842 sprak hij van „de kleine rivier welke langs het Fort stroomt".

f. Dabocrom (twee korte bezoeken in februari en maart 1843, een tussen 15 en 25 februari 1845 en ook enkele bezoeken tussen september 1847 en januari 1849; tussen januari 1849 en november 1850 langere bezoeken en wellicht een langer verblijf). Dabocrom, dat ik op geen enkele atlas heb kunnen vinden ligt „niet ver van Boutry", „slechts weinige uuren van de oever der zee in het Ahantasche district" (brieven van februari en 9 maart 1843). Rosevaer (1965: 396) geeft als de positie van Dabocrom aan 7° 40′ N

2° 58′ W; doch zoals Hughes (in druk) opmerkt is deze positie die van de plaats Diabakrom in het binnenland; het door Pel bedoelde dorp heet tegenwoordig nog Dabo Krom en ligt enkele mijlen van Sekondi, blijkbaar tussen Sekondi en Butri, dichter bij het laatste. In Dabocrom „bevinden zich de goudmijnen, alwaar de negers zeker graven, dat wil zeggen de groote mijnen, daar 4 à 500 negers tegelijk arbeiden" (brief van februari 1843). De Nederlandse regering zond mijndeskundigen naar Dabocrom voor het exploiteren van het goud aldaar, en daar bij deze mensen „iemand bij moest zijn welke hier bekend is en het digst bij Boutry is zoo bevind ik mij bij voorkomende gevallen alhier" (brief van februari 1843 uit Dabocrom). Pel was heel graag in Dabocrom, dat zoologisch zeer veel opleverde. Hij schreef (31 oktober 1844): „Dabocrom ... waar ik zooveele zeldzame voorwerpen verkreeg" en (10 maart 1849): Dabocrom „welk zeker de geschikste plaats is welke men mij zou kunnen aanwijzen" tot het verzamelen van zeldzame voorwerpen. Hier is de bevolking behulpzaam: „Wel is er niet veel te jagen, doch de negers brengen mij nog al eens wat" (februari 1843). Men krijgt sterk de indruk dat Dabocrom de plaats was waar Pel het meeste zoologische materiaal heeft kunnen bijeenbrengen.

De verzamelingen uit Butri en Dabocrom vormen het grootste en wetenschappelijk belangrijkste deel van Pel's collecties. Zijn brieven uit deze twee plaatsen geven zeer vele bijzonderheden over de door hem verzamelde en waargenomen dieren. Hij doet zich hierbij kennen als een goed waarnemer, die uitstekend bekend is met de gewervelde dieren van dat gebied. De lange brieven met veel observaties zijn meestal aan Schlegel gericht, de brieven aan Temminck zijn korter en formeler.

Behalve zoologica verzamelde Pel ook ethnografica, doch deze vrijwel uitsluitend om als geschenken weg te geven aan familie en vrienden in Nederland. In sommige van deze ethnografica, zoals de bekende koperen Ashanti gewichtjes, die vaak dieren afbeelden, zag hij het belang voor de zoologie: „Ik zond U bij deze gelegenheid [de vierde zending] in de kist No. 2 eenige kopere Aschantijnsche gewigten, nogal belangrijk wijl er zich vormen van beesten bij bevinden zooals *Antilope oryx* en *redunca,* den dubbelde crocodil welke volgens negerverhalen bestaat, en onder anderen, een ashantijnsch voorvegter te paard ..." (brief uit Butri van 8 oktober 1847). Bij het sturen van deze geschenken vergat hij zijn oud-collega's op het Museum niet. Zo schreef hij in dezelfde brief: „nog bevinden zich in de kist vier matten van de rivier Gabon, mogt de Heer Susanna [de administrateur van het Museum] een paar willen accepteren laat hem dan s.v.pl. uitzoeken en verdeel het restant wat nog in de kist is onder de laboratoriumgasten, er is een paar sandalen, 2 groote gesneden calebassen welke de dames voor toilet

doos gebruiken en 2 gesneden muzijkinstrumenten ook voor dames, en een hakmes mede van de Gaboon...".

III. Terug in Nederland (1851, 1855-1876).

Over Pel's Nederlands verlof van 31 december 1850 tot 3 november 1851 bezitten wij geen nadere gegevens. Het is waarschijnlijk dat hij toen enkele van zijn aantekeningen uitwerkte en zijn artikel over de jacht aan de Goudkust (Pel, 1851b) en vier zoologische publicaties (Pel, 1851, 1851a, 1852, 1852a) schreef. Ook over de tijd die hij na zijn pensionering in het vaderland doorbracht hebben wij uitermate weinig inlichtingen. Hij heeft blijkbaar niet steeds in Leiden gewoond, want in 1860 vermeldde hij als zijn adres Oudshoorn, een dorp bij Alfen aan de Rijn. In 1867, echter, was hij terug in Leiden en bleef daar blijkbaar tot aan zijn dood.

Hij was 36 jaar toen hij met pensioen in Nederland kwam, doch het klimaat van de Goudkust had hem blijkbaar wel sterk doen verouderen. Hij schreef eens (brief van september 1849) dat hij in de eerste negen jaar van zijn verblijf in Afrika uiterlijk wel 25 jaar ouder geworden was.

Hij genoot een pensioen van *f* 1.600.— 's jaars, een poging werd door hem in 1860 ondernomen om, op grond van zijn verzamelactiviteiten voor het Museum, dit bedrag verhoogd te krijgen. Niettegenstaande een uitermate gunstig getuigschrift van H. Schlegel, die toen Temminck als directeur van het Museum opgevolgd was, werd Pel's verzoek door de Minister van Kolonien afgewezen omdat hij reeds het maximum ontving voor zijn rang en omdat de activiteiten voor het Museum van het begin af in zijn opdracht opgenomen waren en dus niets extra's betekenden.

Op 24 juli 1867 huwde Pel, 48 jaar oud, te Leiden met Elisabeth Margaretha van Romburg, weduwe van Carel Menzel; zij was op 29 maart 1821 in Leiden geboren als dochter van de sajetfabrikant Pieter van Romburg en Elisabeth Margaretha van der Lelie. Zij hadden geen kinderen. Zijn vrouw had blijkbaar kinderen uit haar eerste huwelijk.

Pel overleed te Leiden op 11 januari 1876. Dat zijn weduwe blijkbaar in financieel moeilijke omstandigheden achterbleef blijkt hieruit dat zij vrij kort na Pel's dood een verzoek tot geldelijke ondersteuning richtte aan de Minister van Binnenlandse Zaken. Schlegel steunde dit verzoek krachtig. Het resultaat is mij niet bekend.

Pel's verhouding tot het Museum was na zijn terugkeer goed, getuige Schlegel's onmiddellijk gegeven steun bij de requesten van Pel en later van zijn weduwe. Ook kreeg Pel publicaties van het Museum toegezonden (o.a. de catalogus van de vogelcollectie). In tegenstelling tot zijn publicistische activiteit gedurende zijn verlof in 1851, heeft Pel na zijn pensionering niets

gepubliceerd. De reden hiervoor is mij niet bekend. Het was mij ook niet mogelijk uit te vinden of Pel in de laatste 20 jaar van zijn leven nog andere werkzaamheden verrichtte of zijn aandacht aan andere interessen gaf.

IV. Wetenschappelijk belang van Pel's activiteiten.

A. Pel's eigen publicaties.

Voor zover mij bekend is heeft Pel zelf zes artikelen gepubliceerd.

Het eerste is het hierboven reeds vermelde reisverslag van zijn tocht naar Kumasi (Pel, 1843), dat weinig zoologisch belangrijke gegevens bevat. De bibliografische eigenaardigheden van dit stuk zijn ook reeds op p. 18 behandeld.

In 1851 publiceerde Pel (1851b) een artikel over de jacht aan de Goudkust. Hierin schilderde hij zijn ervaringen als jager op groot en klein wild. Naast een beschrijving van de teleurstellingen, onverwachte moeilijkheden, maar ook van de successen en hoogtepunten van de jacht in de tropen, gaf hij waarnemingen over het voorkomen en gedrag van een aantal diersoorten, voornamelijk zoogdieren, vogels en reptielen. Dit zeer lezenswaardige artikel is tot nu toe vrijwel onopgemerkt gebleven; ook het tijdschrift waarin het verscheen is in zoologische kringen praktisch onbekend. Het was dan ook geheel bij toeval dat ik deze publicatie in handen kreeg. De wetenschappelijke dierennamen verkreeg Pel stellig van Temminck en Schlegel, die een deel van zijn materiaal toen reeds bewerkt moeten hebben. Dit verklaart het feit dat Pel enkele namen gebruikte die toen nog niet eerder gepubliceerd waren. Deze namen zijn: *Antilope pluto* (p. 153), *Cercopithecus lunulatus* (p. 153), *Viverra genettoides* (p. 153/154), *Sciurus Ebii* (p. 161), *Dipsas regalis* (p. 171), *Vipera rhinoceros* (p. 171), en *Vipera chlorechis* (p. 172); de eerste vier betreffen zoogdieren, de laatste drie slangen. De zoogdiersoorten werden later door Temminck (1853) uitvoerig, meestal onder dezelfde namen, beschreven, terwijl Schlegel (1855) de laatste twee slangen beschreef, ook met de door Pel gegeven namen. De naam *Dipsas regalis* werd tot nu toe algemeen toegeschreven aan Jan & Sordelli (1881: 3), die hem als een manuscriptnaam van Schlegel publiceerden. Bij vijf van de zojuist genoemde namen gaf Pel geen nadere beschrijvingen of indicatie, zodat deze namen als nomina nuda beschouwd moeten worden en dus volgens de regels voor de zoologische nomenclatuur geen status hebben. Bij *Sciurus Ebii, Dipsas regalis* en *Vipera chlorechis,* evenwel, gaf Pel voldoende indicatie om hen volgens de huidige nomenclatuurregels beschikbare namen te doen worden. Een korte bespreking van elk dezer namen volgt hieronder.

Sciurus Ebii Pel (1851b: 161). Pel's tekst die deze soort behandelt luidt als volgt: „Eene soort echter treft men altijd buiten het bosch aan, en deze houdt zich óf op de milie- en auraatjes-velden, óf op minder begroeide plaatsen op; zij leeft steeds op den grond; dit is eene aan *Sciurus setosus* van de Kaap verwante, nieuwe soort, *Sciurus Ebii* genoemd, met stug borstelig hair; deze leeft in troepen, de overigen daarentegen veelal bij paren; de laatstgemelde soort is veel schuwer dan de vorigen en het vereischt nog al eenige omzigtigheid om deze te schieten". Pel's kenschets van deze soort, hoewel zeer kort, is toch voldoende om duidelijk te maken dat hier met *Sciurus ebii* de „West African Ground Squirrel" *Euxerus e. erythropus* (E. Geoffroy, 1803) bedoeld wordt; dit is de enige grondeekhoorn die van de Goudkust bekend is. Pel's beschrijving van het gedrag van deze dieren en hun bezit van stug borstelig haar bevestigen deze identiteit volkomen. Temminck (1853: 129) gaf later een uitvoerige beschrijving van een door Pel verzamelde eekhoorn, die hij eveneens de naam *Sciurus Ebii* gaf. Dit blijkt evenwel een geheel andere soort te zijn, die tegenwoordig onder de naam *Epixerus e. ebii* (Temminck) bekend is. Deze dieren leven uitsluitend in het vochtige oerwoud (zie Kühn, 1964: 154) en hebben een zachte vacht zonder stekels of borstelige haren. De verklaring van deze verwarring is waarschijnlijk de volgende. Temminck zag het dier dat Pel *Sciurus ebii* noemde eerst inderdaad voor een nieuwe soort aan, doch meende later dat het met *Sciurus congicus* Kuhl, 1820, geidentificeerd moest worden. In zijn bewerking van Pel's zoogdieren noemde Temminck (1853: 125), de grondeekhoornsoort *Xerus congicus* en merkte op „Cette espèce, obtenue par M. Pel en plusieurs exemplaires de deux sexes, comme aussi en individus d'âge divers, nous paraît nouvelle pour la science. Après avoir parcouru, en recherches vaines, tous les catalogues méthodiques, nous présumons que Kuhl en a fait mention sur un jeune qu'il vit à Londres, dans le musée britannique, ce qui nous fait adopter, quoique à regret, le nom d'une contrée". Het is waarschijnlijk dat Temminck, toen hij vond dat de naam *ebii* niet voor deze soort gebruikt kon worden, haar op een andere soort overbracht. De gevolgen van dit alles zijn bij een stricte toepassing van de nomenclatuurregels desastreus. *Sciurus ebii* Pel, 1851, valt weg als jonger synoniem van *Sciurus erythropus* Geoffroy, 1803, maar tegelijkertijd maakt hij *Sciurus ebii* Temminck, 1853, ongeldig daar hij een ouder homoniem van deze laatste naam is. Een nieuwe naam zou dan voor *Sciurus ebii* Temminck voorgesteld moeten worden. Daar Temminck's naam sedert 1855, dus meer dan 100 jaar, algemeen in gebruik is, zal een voorstel aan de Internationale Commissie voor de Zoologische Nomenclatuur gedaan worden om de naam *Sciurus Ebii* Pel, 1851, geheel te onderdrukken. Hoewel noch Temminck, noch Pel de afleiding van de soortsnaam

Ebii geven, is het wel duidelijk dat deze gekozen is om de toenmalige gouverneur van de Goudkust, A. van der Eb, te eren.

Dipsas regalis Pel (1851b: 171). Pel's opmerking over deze slang is erg summier, maar toch juist voldoende om de naam status te geven onder de nomenclatuurregels: „Deze slang [*Naja atropos* (L.)] in het algemeen veel overeenkomst hebbende met eene boomslang, *Dipsas regalis,* welke haar in kleur en grootte evenaart maar niet vergiftig is, zoo is het aangeraden, op zijne hoede te zijn, ten einde de treurige gevolgen eener verwisseling te ontwijken". De naam *Dipsas regalis* werd niet door Schlegel gepubliceerd, doch verscheen het eerst in een werk van Jan & Sordelli (1881, (50): 3) als manuscriptnaam van Schlegel. Jan & Sordelli (1871, (38): pl. 6 fig. 2) beeldden het type van deze soort reeds in een eerdere (38e) aflevering van hun werk af, doch publiceerden de naam eerst in de 50e aflevering in 1881. Dit type exemplaar bevindt zich thans in de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (reg. no. 958) en moet tevens als lectotype (of, indien Pel geen andere exemplaren tot zijn beschikking had, als holotype) van de soort *Dipsas regalis* Pel beschouwd worden. Dit exemplaar werd in Februari 1844 door Pel bij Accra verzameld. *Dipsas regalis* wordt algemeen beschouwd een synoniem te zijn van *Boiga blandingii* (Hallowell, 1844). De Heer M. S. Hoogmoed, conservator van de afdeling Reptilia en Amphibia van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, was zo vriendelijk om het type exemplaar van *Dipsas regalis* Pel te onderzoeken en kon de juistheid van de synonymie der twee soorten vaststellen. Daar de naam *blandingii* ouder is dan *regalis* mag de laatste dus niet voor deze soort gebruikt worden, en de ontdekking van de naam *Dipsas regalis* Pel, 1851, heeft dus gelukkig geen consequenties voor de nomenclatuur van deze soort.

Vipera chlorechis Pel (1851b: 172). Over deze gifslang schreef Pel het volgende: „Eindelijk komt er aan de kust nog eene zesde giftslang voor, *Vipera chlorechis,* welke op lage streken op het kreupelhout leeft. Deze is van de ware boomslangen gemakkelijk te onderscheiden, door haren korten ineengedrongen vorm en breeden kop; overigens is hare kleur dezelfde als van de meeste boomslangen: namelijk groen". Deze zelfde soort werd, gebaseerd op dezelfde exemplaren, door Schlegel (1855: 317) als *Vipera chloroechis* beschreven. Schlegel's beschrijving werd tot nu toe beschouwd de oorspronkelijke te zijn. Evenwel blijkt nu dat Pel als de auteur van soort geciteerd moet worden en dat ook zijn spelling van de soortsnaam aangehouden dient te worden. De moderne naam van de soort is *Atheris chlorechis* (Pel, 1851). In de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bevinden zich drie syntypes van deze soort: een van Butri, 1849 (reg. no. 1648) en twee van Dabocrom, uit resp. 1848 en 1849 (reg. no. 1649, resp.

1650), alle door Pel verzameld. De Heer M. S. Hoogmoed heeft het exemplaar reg. no. 1648 aangewezen als het lectotype der soort.

Behalve de twee hierboven genoemde populaire artikelen schreef Pel vier korte zoologische verhandelingen (Pel, 1851, 1851a, 1852, 1852a), alle gepubliceerd in het toen juist opgerichte tijdschrift „Bijdragen tot de Dierkunde" uitgegeven door het Koninklijk Zoologisch Genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Van deze vier artikelen hebben er drie betrekking op zoogdieren (de aap *Colobus verus* [= *Colobus badius verus* Van Beneden]; het rund *Bos brachyceros* Gray [= *Syncerus nanus* (Boddaert)]; en de halfaap *Stenops Potto* [= *Perodictus potto* (P. L. Statius Müller)]). Het vierde artikel behandelt twee nieuwe vissensoorten; deze twee nieuwe soorten zijn *Polynemus macronemus* en *Polynemus quatordecimfilis*. De eerste wordt tegenwoordig gesynonymiseerd met *Polynemus quinquarius* L., 1758, de tweede met *Polistonemus multifilis* (Temminck & Schlegel, 1845). Het type materiaal van *Polynemus macronemus* werd door Pel aan de Goudkust verzameld en bestond uit vijf exemplaren (syntypen), hiervan zijn nog vier in de collectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie aanwezig (reg. no. 6016); zij hebben een tijd lang deel uitgemaakt van de collectie van P. Bleeker. De soort *Polynemus quatordecimfilis* Pel, 1851, is gebaseerd op het type exemplaar van *Polynemus multifilis* Temminck & Schlegel, 1845, dat door C. A. L. M. Schwaner in Borneo werd verzameld (Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, reg. no. 436). Pel's naam *quatordecimfilis* is een jonger objectief synoniem van de naam *multifilis* die Temminck & Schlegel voor deze soort voorstelden, de laatste heeft dus prioriteit.

Het is zeer waarschijnlijk dat Pel zijn vier zoologische verhandelingen tijdens zijn verlof van 1851 geschreven heeft, daar hij aan de Goudkust stellig niet over de nodige literatuur beschikte. Uit Pel's brieven weten wij dat hij reeds vrij spoedig na zijn aankomst aan de Goudkust enkele boeken bezat, o.a. die van Bosman (1704), De Marrée (1817-1818) en Swainson (1837), doch de meer specialistische werken hebben hem stellig ontbroken.

B. Publicaties van anderen.

Van veel groter belang dan Pel's eigen publicaties zijn de boeken en artikelen die over zijn collecties door anderen zijn geschreven. Aan de door Pel verzamelde zoogdieren werd door Temminck (1853) een geheel boekwerk gewijd, n.l. „Esquisses zoologiques sur la Côte de Guinée". Hoewel Temminck ook een of meer korte artikelen over Pel's vogels schreef (Temminck, 1854), had hij toch blijkbaar niet de gelegenheid de hele verzameling te bewerken en liet dit doen door de Duitse ornitholoog G. Hartlaub

uit Bremen, die er speciaal voor naar Leiden kwam en er een boek en twee artikelen aan wijdde (Hartlaub, 1855, 1855a, 1857). De studie van Pel's vissen werd toevertrouwd aan de bekende Nederlandse ichthyoloog Pieter Bleeker, die er een prachtig geïllustreerde verhandeling over schreef (Bleeker, 1863). Aan Pel's gifslangen wijdde Schlegel (1855) een artikel. De door Pel verzamelde Crustacea vormden het onderwerp van het proefschrift van J. A. Herklots, destijds conservator der ongewervelde dieren van het Leidse Museum (Herklots, 1851). In allerlei grotere en kleinere publicaties werden de andere door Pel verzamelde groepen geheel of ten dele bewerkt, zoals zijn collectie van tot de Gastropoda Prosobranchia behorende Mollusca. Van deze groep verzamelde Pel 23 soorten, die behandeld werden in het door R. Horst en M. M. Schepman (1894-1908) bewerkte deel van de catalogus van het Museum.

Door de uitgebreidheid van Pel's materiaal en de goede conservatie toestand, was het uitstekend geschikt om als grondslag te dienen voor monografische bewerkingen. Het feit dat er toen nog zo weinig bekend was van de fauna van West-Afrika maakte dergelijke monografieën tot ware standaardwerken. Wij kunnen zonder overdrijving zeggen, dat voor veel diergroepen Pel's collecties het fundament legden voor de kennis van de Westafrikaanse fauna.

Behalve door de aanmoedigende brieven van Temminck en Schlegel, en waarschijnlijk ook van Herklots en andere zoologen, lag de erkenning van Pel's werk vooral in de gepubliceerde resultaten ervan. Veel auteurs brachten hulde aan Pel's kunde en doorzettingsvermogen, en een vrij groot aantal dieren is naar hem genoemd. Schlegel stelde zelfs een nieuw genus *Pelia* voor in de vissen. Hij publiceerde dit niet zelf, en de naam verscheen het eerst in het artikel van Bleeker (1863: 128), die hem echter synonymiseerde met een reeds bestaande genusnaam. Voor zover ik kan nagaan zijn drie soorten zoogdieren (*Pteromys* (*Anomalurus*) *pelii* Schlegel & Müller, 1845; *Octolicnus peli* Temminck, 1853; *Taphozous peli* Temminck, 1853), vier soorten vogels (*Malaconotus peli* Bonaparte, 1850; *Strix peli* Bonaparte, 1850; *Francolinus peli* Temminck, 1854; *Gymnobucco Peli* Hartlaub, 1857), vier soorten vissen (*Poecilophis Peli* Kaup, 1856; *Rhinoptera Peli* Bleeker, 1863; *Larimus Peli* Bleeker, 1863; *Polynemus peli* Fowler, 1936), en drie soorten Crustacea (*Calappa Pelii* Herklots, 1851; *Grapsus Pelii* Herklots, 1851; *Thelphusa Pelii* Herklots, 1861) naar Pel genoemd. Mogelijk zijn nog meer soorten te zijner ere gedoopt doch slechts deze 14 zijn mij bekend.

Summary

Hendrik Severinus Pel was born in Leiden 30 August 1818. From 1832 to 1840 he was a member of the technical staff of the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie and

was mostly, if not exclusively, employed in the Vertebrate Department. He was an excellent preparator and had a pleasant personality. His wish to go to Africa to collect natural history specimens was fulfilled in 1840, when through the influence of the director of the Leiden Museum, C. J. Temminck, he obtained a position with the Dutch government of the Gold Coast with the understanding that in his spare time he would collect natural history specimens for the Leiden Museum. At that time the Netherlands occupied six trade posts (or forts) in what is the present day Ghana. Pel was first appointed commander of the Dutch fort of Elmina (1840-1841), later he occupied the same post at Sekondi (1841-1842) and Butri (1842-1843). In 1842 he made a trip to Kumasi in the interior of Ghana; also short trips in the coastal area were undertaken by him. In 1843 he was promoted to the rank of resident and was stationed successively in Accra (1844-1845), Elmina (1845-1847) and Butri (1847-1850). During his stay in Sekondi, Accra and Butri repeated visits to Elmina were made. In his two Butri periods he often stayed at nearby Dabocrom and made intensive collections there. He went on furlough to Holland in November 1850 and returned to Africa the next year to be stationed in Elmina. In 1855 he was pensioned and returned to Holland. He died in Leiden 11 January 1876.

From West Africa Pel sent at least 10 shipments of natural history specimens to the Leiden Museum. The great value of these large collections was caused by (1) that at that time the West African fauna was extremely poorly known so that Pel's material contained many new or little-known species, (2) the excellent condition of the material, which Pel had very carefully prepared, (3) the interesting observations made by Pel on the occurrence and biology of the animals. By far the larger part of Pel's collections came from Butri and Dabocrom, which he considered the best areas where he ever collected. Of the other areas he considered Sekondi, Accra, and Elmina, in this order, of less importance. He complained especially of the scarcity of interesting animals near Elmina. During his only trip into the interior, viz. his 1843 visit to Kumasi, no zoological collections were made.

Although Pel's main interest was with Vertebrates, his invertebrate collections were also exceedingly valuable. The mammals, birds, poisonous snakes, fishes, and crustaceans collected by Pel were studied respectively by Temminck (1853), Hartlaub (1855, 1855a, 1857), Schlegel (1855), Bleeker (1863) and Herklots (1851). The papers by these authors are still fundamental for a knowledge of the West African fauna. Pel himself published only 6 papers. His narrative of a trip to Kumasi (Pel, 1843) contains little zoological information. Of more importance is his popular account (Pel, 1851b) of hunting in West Africa. Here a number of names of mammals and reptiles are published for the first time. Pel evidently received these names from Temminck and Schlegel, who at that time had studied part of his collections. Most of them are nomina nuda, only three were published with sufficient indications by Pel to make them available, viz., *Sciurus Ebii* Pel, 1851, *Dipsas regalis* Pel, 1851, and *Vipera chlorechis* Pel, 1851. *Sciurus ebii* Pel, 1851, is a groundsquirrel, and Pel's name for it proves to be a synonym of *Euxerus erythropus* (Geoffroy, 1803). It is an entirely different species from *Sciurus ebii* Temminck, 1853, which at present is known as *Epixerus ebii*; Pel's 1851 name *Sciurus ebii* invalidates as a senior homonym *Sciurus ebii* Temminck, 1853. Under a strict application of the International Code of Zoological Nomenclature a new name has to be proposed for Temminck's species. As Temminck's name has been used consistently for the species for more than 100 years and as no other name is available to replace it, an application will be made to the International Commission on Zoological Nomenclature to suppress Pel's name *Sciurus ebii* so as to validate its junior homonym. *Dipsas regalis* Pel, 1851, is an older synonym and homonym of *Dipsas regalis* Jan & Sordelli, 1881, but falls as a junior subjective synonym of *Boiga blandingii* (Hallowell, 1844). *Vipera chlorechis* Pel, 1851, is a senior objective synonym

of *Vipera chloroechis* Schlegel, 1855; the correct spelling of the specific name thus is *chlorechis* and Pel has to be cited as the author: *Atheris chlorechis* (Pel, 1851).

In three short zoological papers (Pel, 1851, 1852, 1852a) Pel discussed three mammal species (*Colobus verus* Van Beneden, *Bos brachyceros* Gray and *Stenops potto* (P. L. Statius Müller)) and in a fourth paper (Pel, 1851a) he described two new species of fish: *Polynemus macronemus* (based on 5 specimens collected by himself at the Gold Coast) and *Polynemus quatordecimfilis* (based on a single specimen from Borneo, coll. C. A. L. M. Schwaner). The first name is a junior subjective synonym of *Polynemus quinquarius* L., 1758, the second a junior objective synonym of *Polistonemus multifilis* (Temminck & Schlegel, 1845). The type material of all of Pel's species is still in the collection of the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie.

One genus of fishes, and 14 species (3 mammals, 4 birds, 4 fishes, and 3 crustaceans) have been named in honour of Pel.

Geciteerde literatuur

Bleeker, P., 1863. Mémoire sur les poissons de la côte de Guinée. — Natuurk. Verh. Hollandsche Maatschappij Wetensch. Haarlem (2) **18**: 1-136, pls. 1-28.

Bonaparte, C. L., 1850. Conspectus generum avium: 2 pp, 1-543, 1-232.

Bosman, W., 1704. Beschrijving van de Guinese goud-, tand- en slavekust (Utrecht; ed. 2, Amsterdam, 1737).

Fowler, H. W., 1936. The marine fishes of West Africa based on the collection of the American Museum Congo Expedition, 1909-1915. Part I. — Bull. Amer. Mus. nat. Hist., **70** (1): 1-605, text-figs. 1-275, pl. 1 (: 604, *Polynemus peli*).

Hartlaub, G., 1855. Beschreibung einiger neuen, von Herrn H. S. Pel, holländischem Residenten auf der Goldküste, daselbst gesammelten Vögelarten. — Journ. Ornithol. **3**: 353-360.

——, 1855a. Systematisches Verzeichniss der von Herrn H. S. Pel auf der Goldküste zwischen Cap Tres Puntas und Accrah gesammelten Vögel. — Journ. Ornithol. **3**: 360, 361.

——, 1857. System der Ornithologie Westafrica's: i-lxvi, 1-280.

Herklots, J. A., 1851. Additamenta ad faunam carcinologicam Africae occidentalis, sive descriptiones specierum novarum e Crustaceorum ordine, quas in Guinea collegit vir strenuus H. S. Pel praefactus residentiis in littore Guineae: 1-28, pls. 1, 2.

——, 1861. Catalogue des Crustacés qui ont servi de base au système carcinologique de M. W. de Haan, rédigé d'après la collection du Musée des Pays-Bas et les Crustacés de la Faune du Japon. — Tijdschr. Entomol. **4**: 114-156 (: 126, voetnoot, *Thelphusa Pelii*).

Horst, R. & M. M. Schepman, 1894-1908. Catalogue systématique des Mollusques (Gastropodes prosobranches et Polyplacophores). — Muséum d'Histoire Naturelle des Pays Bas **13**: i-viii, 1-572.

Hughes, B., in druk. An unusual Rhinoceros Viper, Bitis nasicornis, from Ghana, West Africa. — Zool. Meded. Leiden.

Jan, G. & F. Sordelli, 1881. Iconographie générale des Ophidiens **3** (50): 1-20, pl. 1-6 (in **3** (38): pl. 1-6, published in 1871, *Dipsas regalis* is figured, pl. 6 fig. 2, but not named).

Kaup, J., 1856. Uebersicht der Aale. — Arch. Naturgesch. **22** (1): 41-77 (: 67, *Poecilophis Peli*).

Kühn, H.-J., 1964. Epixerus ebii jonesi in Liberia. — Bonner zool. Beitr. **15**: 149-158, fig. 1-3.

Marrée, J. A. de, 1817-1818. Reizen op en beschrijving van de Goudkust van Guinea, **1**, **2**.

PEL, H. S., 1843. Aanteekeningen gehouden op eene reis van St. George Delmina naar Comassie, hoofdstad van het Ashantynsche rijk, en gedurende een kort verblijf aldaar. — Bijdr. Land- en Volkenk. **1**: 1-26. (In de titel zijn de initialen van Pel abusievelijk als H. J. gegeven).

——, 1851. Over Colobus verus. — Bijdr. Dierk. Amsterdam **1** (2): 7, 8, 1 pl.

——, 1851a. Over eene nieuwe soort Polynemus. Polynemus macronemus. — Bijdr. Dierk. Amsterdam **1** (2): 9, 10, pl.

——, 1851b. Over de jagt aan de Goudkust, volgens eene tienjarige eigene ondervinding. — Nederl. Tijdschr. Jagtkunde **1**: 149-173.

——, 1852. Over Bos brachyceros. (Met twee afbeeldingen van den schedel dezer soort). — Bijdr. Dierk. Amsterdam **1** (5): 33, 34, 2 pls.

——, 1852a. Verklaring eener afbeelding van Stenops Potto. — Bijdr. Dierk. Amsterdam **1** (5): 41, 42, 1 pl.

ROSEVAER, D. R., 1965. The bats of West Africa: i-xvii, 1-418, text figs. 1-103, pl. 1, 2, 1 kaart.

SCHLEGEL, H., 1855. Over eenige nieuwe soorten van vergiftige slangen van de Goudkust. — Versl. Meded. Kon. Akad. Wetensch. Amsterdam **3**: 312-317.

SCHLEGEL, H. & S. MÜLLER, 1845. Bijdragen tot de natuurlijke geschiedenis der vliegende eekhorens (Pteromys). In: C. J. Temminck, Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Nederlandsche overzeesche bezittingen, (Zool.) (11): 103-114, pl. 16 (: 109, *Pteromys* (*Anomalurus*) *pelii*).

SWAINSON, W., 1837. History of the Birds of Western Africa. In: W. Jardine, The Naturalist's Library **17**, **19**.

TEMMINCK, C. J., 1853. Les Mammifères. Esquisses zoologiques sur la côte de Guinée **1**: i-xvi, 1-256.

——, 1854. Zoologische schetsen van eenige soorten van hoenderachtige vogelen. — Bijdr. Dierk. Amsterdam **1** (6): 49, 50, 2 pls.

VETH, H. J., 1879. Overzicht van hetgeen, in het bijzonder door Nederland, gedaan is voor de kennis der fauna van Nederlandsch Indië: 2 pp., 1-204.